

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

КРАЇНОЗНАВСТВО

електронні методичні рекомендації
до практичних занять з курсу для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Одеса 2024

УДК 908/913/914/919(4+57+73+71)

Укладач:

С.В. Коч, доктор політичних наук, професор кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

Ю.В. Узун, доктор політичних наук, професор кафедри політології факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І.І. Мечникова

М.С. Покась, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І.І. Мечников

*Рекомендовано до друку Вченою Радою факультету
міжнародних відносин, політології та соціології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 4 від 22.12.2024 р.)*

Країнознавство [Електронний ресурс] методичні рекомендації для практичних занять здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»/ укладач С. В. Коч. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2024. 45 с

У методичних рекомендаціях подана програма практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, надаються методичні рекомендації для опанування матеріалів лекційного курсу з дисципліни «Країнознавства» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». Методичні рекомендації спрямовані на формування у здобувачів вищої освіти системного знання про історичні, політичні, економічні та цивілізаційні закономірності розвитку сучасної політичної карти світу, а також на розвиток аналітичних навичок оцінки процесів трансформації територіально-політичних утворень і систем в умовах трансформації глобальних політичних та економічних взаємозв'язків

УДК 908/913/914/919(4+57+73+71)

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2024

ЗМІСТ

Загальні відомості	4
Зміст навчальної дисципліни	5
Плани практичних занять, завдання для самостійної роботи та методичні рекомендації до вивчення теми	10
Змістовний модуль 1	10
Змістовний модуль 2	23
Форми контролю та методи оцінювання	35
Питання для підсумкового контролю	36
Рекомендована література	40
Інформаційні ресурси	45

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Країнознавство – наука, яка займається комплексним вивченням країн та регіонів, систематизує інформацію про їх природу, населення, господарство, культуру і соціально-політичну організацію. Дисципліна «Країнознавство» включена до переліку обов'язкових освітніх компонентів ОП для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 292 – міжнародні економічні відносини. Вона розрахована на один навчальний семестр, він включає 16 годин лекцій, 14 семінарських занять, 60 годин самостійної роботи.

Предмет навчальної дисципліни – актуальні питання країнознавства: формування сучасної політичної карти світу, процеси інституалізації та трансформації територіально-політичних утворень та систем, типологія політичного простору за ознаками політичних режимів, інтеграційних форматів, економічної конкурентноспроможності, культурно-цивілізаційних та правових стандартів, які впливають на розвиток міжнародних економічних відносин

Завданнями дисципліни є: 1) вивчення соціально-економічних, політичних процесів, які впливають на різноманітність типів держав і недержавних акторів на міжнародній арені; 2) формування здатності до аналізу складних територіально-політичних систем та територіально-політичних утворень, включаючи особливості їх трансформації та відображення на політичній карті; 3) вивчення наукових підходів і методів для аналізу змін у географічному розподілі етнокультурних, соціально-економічних і політико-правових систем; 4) визначення міждисциплінарного зв'язку в процесі пізнання процесів країноутворення; 5) реконструкція процесу формування політико-економічної карти світу; 6) встановлення особливостей територіальної організації суспільства та визначення принципів встановлення та існування політичних кордонів держав та інтеграційних систем; 7) аналіз правил делімітації, демаркації, редемаркації кордонів; 8) аналіз процесу трансформації критеріїв визначення ієрархії регіональних систем; 9) вивчення історичних та сучасних типів залежності територіально-політичних утворень; 11) компаративний аналіз особливостей формування і морфології державної території країн регіонів (політико-географічне положення країн; регіонів і центрів, периферій, класифікація країн за площею та чисельністю; визначення характеру політичного сусідства, проблеми виходу до моря і використання міжнародних транспортних шляхів); 12) дослідження критеріїв класифікації міжнародних кордонів за сукупністю ознак (лімологія; аналіз структури, форми, походження, функції кордонів); 13) дослідження характеру та причин актуальних територіальних спорів; визначення спірних території; 14) вивчення демографічної динаміки, расово-етнічної, мовної та релігійної структури; 15) вивчення принципів типології держав і економік: класифікація країн за формами правління, політичними режимами, рівнями економічного розвитку та іншими критеріями, важливими для міжнародних економічних відносин; 16) здобуття навичок комплексного аналізу впливів геополітичних, економічних і соціокультурних чинників на міжнародні економічні відносини.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КУРСУ

ТЕМА 1

Предмет та завдання курсу «Країнознавство». Засоби класифікації населення планети

Предмет і задачі курсу. Феномен «країни» як складного географічного, історичного, соціально-політичного, суспільно-економічного та культурно-етнографічного організму. Країна, держава, суспільство – специфіка понятійного аналізу.

Актуальність вивчення країн в сучасних політичних та економічних умовах, зокрема їхнього впливу на міжнародну економічну взаємодію. Просторовий аналіз економіко-політичних та соціокультурних систем.

Методи та методологія: аналітичний, хронологічний (просторовий та часовий), формально-логічний, географічний, етнокультурний та інші підходи та методичні прийоми суміжних дисциплін. Поняття: субетнос, етнос, суперетнос, народ, нація, мультинаціональне утворення. Етноекономічні аспекти формування націй.

Антропологічна класифікація народів світу. Расогенез. Мовна класифікація народів. Проблема генези мов. Гібридні мови. Міжнародні мови. Характеристика «мовних ситуацій». Конфесійний склад населення світу. Сакральні мови. Релігійний фактор у формуванні міжнародних економічних відносин. Господарсько-культурна класифікація. Історико-етнографічний регіон. Проблема районування. Географічна класифікація в системі соціально-економічних наук, з акцентом на світогосподарські зв'язки та регіональні економічні інтеграційні процеси.

ТЕМА 2.

Демографічні процеси та демографічна політика країн світу.

Населення світу: загальна характеристика. Світова демографічна ситуація. Статевовіковий склад населення. Класифікація країн світу за кількістю та щільністю населення. Вплив демографічних показників на економічний потенціал країн. Типологія країн за темпами відтворення населення. Поняття та історичні типи відтворення населення. Історична динаміка і сучасна чисельність населення світу та його регіонів. Фактори змін чисельності населення. Взаємозв'язок демографічних змін із глобальними економічними процесами.

Тривалість життя. Демографічна політика. Досвід міжнародних організацій в дослідженні та регулюванні світових демографічних процесів. Роль демографічної політики у формуванні конкурентоспроможності національних економік. Програми планування сім'ї. Діяльність ООН в сфері народонаселення. Міжнародні ініціативи з оптимізації демографічних процесів для забезпечення економічної стійкості.

Міграція як механічне відтворення населення. Аналіз міграційних потоків у контексті міжнародних економічних відносин. Види міграцій. Вплив соціальних та природних факторів на склад та відтворення населення. Демографічні процеси в діаспорах з різною статеві-віковою структурою. Вплив економічної активності діаспор на розвиток країн походження та приймаючих держав. Оцінка демографічної політики у контексті впливу на міжнародний поділ праці та глобальні ринки праці.

ТЕМА 3

Класифікації країн за релігійною орієнтацією та типом політичного режиму.

Релігійне різноманіття світу. Індекс релігійного різноманіття. Класифікація країн світу за індексом релігійного різноманіття. Поняття «релігійний та ідеологічний плюралізм». Дифамаційні та антидифамаційні процеси. Вплив релігійного плюралізму на розвиток міжнародних економічних відносин.

Секулярний розвиток XX століття та сучасний постсекуляризм у країнах Європи. Моделі державно-релігійних відносин. Класифікація країн за рівнем ідеологічного плюралізму. Вплив релігійних цінностей на соціально-економічний та ідеологічний розвиток. Роль релігії у формуванні економічних стратегій у глобалізованому світі.

Соціально-економічна доктрина: християнства, ісламу, іудаїзму. Буддійська етика та економічний розвиток. Поняття порядку. Способи нормування поведінки в традиційних культурах. Звичаєве право. Релігійні системи права. Сучасні тенденції розвитку релігійних систем права. Християнське право. Ісламське право. Шаріат. Іудейське право. Галаха. Правові системи Східної Азії. Право в Китаї. Легізм. Право в Японії. Кодифікація права. Взаємозв'язок між релігійними правовими системами та міжнародним економічним співробітництвом.

Державне право. Характеристика правових сімей. Континентальна система права. Романська система права. Германська система права. Англо-саксонська правова система. Аналіз правових систем у контексті економічної інтеграції та глобальних угод.

Поняття «юридична географія світу». Правовий плюралізм. Правовий нігілізм. Поняття «політичного режиму» та засоби його класифікації. Авторитарні та тоталітарні політичні режими в країнах. Вплив політичних режимів на міжнародну торгівлю, інвестиції та економічну співпрацю.

ТЕМА 4

Класифікація країн за формою політичного правління та рівнем соціально-економічного розвитку

Поняття «форми політичного правління». «Республіканська» форма правління та її типи в історії та сучасності. Розподіл країн за формою республіканського типу правління. Феномен теократичних республік. Монархічна форма правління та її типи в історії та сучасності. Династії та

династичні територіальні володіння в історії Європи. Історія держав як династичних володінь. Розподіл країн за монархічною формою правління. Феномен гібридних монархій. Історія розвитку арабської ісламської джамахірії. Вплив політичного правління на міжнародну економічну інтеграцію та торговельні стратегії.

Держави «у складі Співдружності та визначення їх форм правління. Нетипові форми правління. Соціально-економічні показники розвитку країн та регіонів світу. Чинники розвитку країн світу. Класифікації країн світу за рівнями: ВВП, ВНП, ВВП на душу населення, ВНП на душу населення, ІРЛП та ін. Авторські класифікації країн світу за соціально-економічними показниками. Зв'язок між соціально-економічними показниками та конкурентоспроможністю країн у міжнародних економічних відносинах.

Територіальні стратегії додання соціально-економічної «депресивності». Транснаціональні корпорації як нові геостратегічні суб'єкти. Глобальні транзитні та торговельні шляхи. Роль транзитних маршрутів у розвитку міжнародної логістики та торгівлі. Трудова міграція та глобальні цикли економіки. Геоекономічна конкуренція. Вплив глобальних трудових міграцій на формування міжнародних економічних партнерств та фінансових потоків.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

ТЕМА 5

Еволюція глобальних і регіональних економічних та політичних систем

Теоретичні підходи та практика регіоноутворення світу. Світові системи (міні-системи, світові імперії, світові економіки, транскордонні простори, економічні зони). Еволюція принципів просторової організації людства. Давні цивілізації та їх вплив на розвиток світової системи (поняття економічної цивілізації, створення регіональних систем господарювання, міжнародний економічний і культурний обмін та торгівля). Давні та середньовічні системи торговельних відносин (локалізація, особливості організації і функціонування, вплив на формування регіональних систем). Регіональні світові системи: поняття, чинники формування, специфіка організації і причини розпаду. Поняття «базових» і «транзитних регіонів».

Поняття «торгової» «міської», «землеробської цивілізації» та ін. Колоніальні імперії та їх вплив на регіоноутворення та країноутворення. Колоніальні імперії: територіально-економічна система центр-периферійних відносин. Роль рабовласницьких імперій процесі регіоналізації світу. Формування макро-регіонів в Південній та Східній Азії. Формування регіональних цивілізацій та макрорегіонів світу в феодальну епоху. Колоніальні імперії та їх вплив на формування регіональних економічних та політичних структур і країн. Колоніальні імперії: економічна система центр-периферійних відносин. Роль

імперій в процесі регіоналізації світової економіки. Формування макрорегіонів як економічних кластерів.

Формування регіональних економічних союзів та макрорегіонів світу в феодальну і колоніальну епохи.

Економічні та політичні наслідки деколонізації. Європейські континентальні імперії як передвісники сучасних економічних об'єднань.. Сучасні нео-імперії та їх вплив на глобальну економіку. Територіальне кліважування та сучасний процес реструктуризації просторових систем. Динаміка розвитку політичної карти світу. Наукові оцінки та прогнози щодо глобальних економічних трендів.

ТЕМА 6

Ієрархії просторових комплексів та політична карта світу. Типологія територіально-політичних систем

Основи територіальної організації суспільства (таксономія та систематика). Поняття територіально-політичної системи як сукупності територіально-політичних утворень. Поняття «територіально-політичне утворення» як одиниці політико-географічного простору з об'єктивно існуючими та взаємопов'язаними елементами (політичними та адміністративними кордонами, центрами управління, органами влади), які функціонують у межах визначеної території. Чотири типи політико-територіальних утворень (держави, залежні території, спірні території та території Антарктики).

Поняття територіально-економічної системи як сукупності економічно інтегрованих утворень.

Типологія територіально-політичних систем. Ранги ТПС. «Фактичні» та «юридичні» ТПС. «Місцез розвиток» політичної системи. Ієрархія просторових комплексів. Авторські типології територіальних структур. Поняття: макро-регіон, регіон, субрегіон, адміністративний регіон, проблемний регіон, функціональний регіони. Мультинаціональні функціональні утворення. Макро-регіони: критерії виокремлення, зміни конфігурації. Мезорегіони. Субрегіональний розподіл. Єврорегіони. Етнополітичні ареали. Буферні зони, лімітрофи.

ТЕМА 7

Держава в системі територіально-політичних утворень

Держава в системі ТПУ. Суверенітет, зовнішньополітичне визнання, картографічне відображення на політичній мапі. Поняття «економічного суверенітету»

Поняття: склад державної території. Морфологія та геопросторове положення ТПУ. Внутрішня геопросторова будова. Поняття «геопросторового каркасу території». Політико-географічне положення держави. Лімологія: основи формування, значення. Історія, класифікація та функції кордонів, порядок їх встановлення та зміни. Правовий режим кордонів. Економічний режим кордонів: митні зони, прикордонна торгівля, вільні економічні зони. Формально недержавні

кордони. Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення Прикордонний режим та режим кордону. Поняття: виключної морської економічної зони, територій з міжнародним та змішаним режимом. Національний суверенітет та політичне самовизначення як підґрунтя до формування політико-територіальних та просторів.

ТЕМА 8

Територіально-політичні утворення. Залежні території. Спірні території

Поняття: «центр-периферійні» відносини, «залежні території». Поняття: «центр-периферійні» відносини у контексті економічної залежності, економічних нерівностей, доступу до ресурсів.

Типи територіально-політичної залежності в історії. Поняття «колонії» та типологія колоній. Колоніальні імперії. Поняття: «резервація», «територіальне гетто», «расизм», «шовінізм», «геноцид». Поняття «території під мандатом» (підмандатної) та «території під опікою» (підопічної). Процеси деколонізації. Протекторат: історія та сучасність. Кондомініум в історії та сучасності. «Заморські території», «Заморські громади», «Асоційовані держави», «Держави у складі Співдружності» та «бейлевіки» в системі центр-периферійних територіально-політичних відносин. Невизнані квазідержавні та частково визнані державоподібні ТПУ. Поняття: геополітичної опорної точки, військово-морські бази, території під контролем, неконтрольованої території, нейтральної економічної зони.

Поняття «територіально-політичного спору». Класифікації територіально-політичних спорів. Поняття «міжнародного територіально-політичного спору». Механізми вирішення міжнародних територіальних спорів. Типи територіальних конфліктів. Сучасні територіальні конфлікти.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КУРСУ

ТЕМА 1

ПРЕДМЕТ ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «КРАЇНОЗНАВСТВО». ЗАСОБИ КЛАСИФІКАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ПЛАНЕТИ

План

1. Предмет та завдання курсу «Країнознавство».
2. Класифікація населення планети: антропологічна, конфесійна, мовна, господарсько-культурна.
3. Аналіз мовної ситуації: глотохронологія, динаміка, причини змін, роль штучних мов.
4. Світові релігії та регіональні особливості: історія формування, структура, взаємодія з локальними культурами.
5. Географічна класифікація в системі соціально-економічних наук.

Методичні рекомендації:

Готуючись до **першого питання** зверніть увагу на суміжні дисципліни (лімологія, міграціологія, урбаністика, електоральна географія, демографія та демополітика, геоекономіка, політичне регіонознавство, політична географія) які мають спільний об'єкт дослідження.

Під час підготовки до **другого питання** зверніть увагу на критерії та завдання різних форм класифікації народів. Визначте сутність поняття «антропогенез», «расогенез», «соціогенез», «політогенез». Надаючи характеристику антропологічній класифікації народів світу потрібно визначити: Ієрархію між «великими та малими расами: проблеми походження населення та його розселення; Перехідні / контактні раси: формування та розселення (*уральсько-лапаноїдна, туранська, малайська, дравідійська, ефіопська, ін..*); Змішані раси. Проблеми расових міксацій.

Готуючи **третьє питання** про мовні класифікації народів світу поясніть завдання генеалогічної та морфологічної класифікацій. (Теорія ностратичної мови. *Глотохронологія* – історія методу.; Поняття «мовної ситуації»: критерії аналізу. Визначте специфіку регіональних мовних систем та причини їх сталості. Зробіть аналіз мовної ситуації по регіонах. Поясніть причини динаміки мовних ситуацій; Штучні та гібридні мови в сучасному світі.

Готуючи **четверте питання** щодо конфесійної класифікації, зверніть увагу на зараодження: Первісних вірувань: принципи пояснення світу; Локальних (етнічні релігії): етноконфесійна характеристика; Регіональні релігії: особливості розповсюдження; Світові релігії (буддизм, християнство, іслам): історія

формування та принципи розширення; Структуру світових релігійних систем; Поняття «аврамістичні релігії», «дхармічні релігії» та їх соціальну структуру та економічні доктрини.

У п'ятому питанні «Географічна класифікація в системі соціально-економічних наук» почніть із визначення поняття «історик-етнографічного регіону», «економічного регіону», «логістичної регіональної системи» та інші. Визначте які існують проблема у визначенні критерії районування, поясніть як вони змінюються з часом.

В результаті підготовки всіх питань Ви повинні вміти надавати синхронний опис регіонів світу за використанням класифікацій народів світу та типології країн. (підготовка до індивідуальної доповіді усної або письмової)

Індивідуальні завдання № 1: (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Карта з описом розповсюдження піджинів (креольських мов). (за вибором лексичної основи) В легенді до карти під відповідними цифрами

Індивідуальні завдання № 2: (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Карта з описом мінорітальних мов Європи (карта – цифрами означати місце локалізації мови. В легенді до карти під відповідними цифрами: назва мови, кількість носіїв, соціальні функції мови)

Індивідуальні завдання № 3: (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Підібрати самостійно приклади країни, які можуть проілюструвати мовні ситуації

Теми доповідей-презентацій:

1. Гіпотези індоєвропейської (арійської) прабатьківщини (археологічні, лінгвістичні, антропологічні, ін.)
2. Сучасні локальні релігійні системи (синтоїзм, бон, індуїзм, іудаїзм, ін.)
3. Тонові мови: поняття, особливості, розповсюдження. (+картами розповсюдження)
4. Історія писемності. Види писемності.
5. Сакральні тексти в аврамістичних релігіях: спільне та особливе.
6. Історія дипломатичних (міжнародних мов).
7. Закріплення мовних статусів с сучасній політико-правовій практиці: порівняльна характеристика.
8. Характеристика бінарних країн світу: презентація регіональних рис (із застосування картографування)
9. Зображення та характеристика транзитних регіонів: особливості розвитку

Питання для самоперевірки:

- Що таке країнознавство? Які його завдання?
- Як пов'язані процеси антропогенезу та расогенезу?
- Які критерії використовуються для надання аналізу «мовної ситуації»?
- Чим світові релігії відрізняються від локальних?

- Які особливості має географічна класифікація народів?
- В чому специфіка створення штучних мов та їх комунікаційне завдання?
- Надайте характеристику транзитним та базовим регіонам. В чому їх історична специфіка?
- Політична та економічна роль гібридних мов. Які мови (лінгва франка, койне, піджини, креольські мови) набули високого юридичного статусу.
- В чому специфіка давніх міграції та їх роль в формуванні сучасної карти світу.

Література:

- Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
- Дністрянський М. Політична географія України: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 348 с.
- Кузик С. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посібник / С. Кузик, Л. Котик, І. Ванда. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 148 с.
- Лизогуб В. А. Країнознавство : курс лекцій. Харків : Право, 2017. 368 с.
- Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. 2017. 120 с.
- Agnew J. Space and Place. *Handbook of Geographical Knowledge* / J. Agnew, D. Livingstone (eds.). London: Sage, 2011 P. 316 – 330.

ТЕМА 2

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ДЕМОГРАФІЧНА ПОЛІТИКА КРАЇН СВІТУ

План

1. Демографічні процеси: основні поняття, складові, фактори впливу.
2. Відтворення населення: історичні типи. Демографічні революції. Демографічний перехід.
3. Населення світу: загальна характеристика, сучасні тенденції. Аналіз статистичних даних ООН.
4. Міграційні процеси: історія та сучасність.
 - a. Доместикація: ареали одомашнення тварин та рослин.
 - b. Великі переселення народів. Хрестові походи. Географічні відкриття.
 - c. Колоніалізм 15 – 19 ст. (міжконтинентальний рух): наслідки епідеміологічні, соціальні, політичні.
 - d. Сучасні міграції: основні напрями та вплив на демографічні процеси.
5. Етнічні фактори демографічних процесів
 - a. Господарські фактори впливу на демографічні процеси.

- a. Етнокультурні традиції репродуктивної поведінки.
- b. Культурно-специфічні фактори впливу на тривалість життя.)
- c. Вплив релігійних ідеологій на демографічну поведінку. (шлюбність, народжуваність, дітність, старість...)

(індивідуальне завдання №4 – за бажанням письмово)

6. Демографічна політика: поняття, типи, етнокультурні особливості, національні стратегії. Питання готується в вигляді індивідуальної доповіді.

Теми доповідей-презентацій:

1. Сімейно-шлюбні традиції народів світу.
2. Релігійні норми шлюбних відносин.
3. «Етнічні» хвороби та «етнічні» ліки.
4. Другий шлюб: етнокультурні особливості.
5. Етноконфесійні особливості у відношенні до самогубства.
6. Етноспецифічні практики зміни свідомості.
7. Практика розвитку сучасних діаспор.

Методичні рекомендації:

Готуючи *перше питання* «Демографічні процеси: основні поняття, складові, фактори впливу». З'ясуйте поняття «рух населення», «природні фактори руху населення». Оцініть інформацію історичного руху населення від початку антропогенезу до наших часів. Визначте загальну характеристику населення світу: Статевовіковий склад населення, Етнічний склад населення, та інші. Визначте фактори змін чисельності населення. Взаємозв'язок демографічних змін із глобальними економічними процесами. Надайте класифікацію країн світу за кількістю та щільністю населення.

Пристаюючи до підготовки **другого питання** «Відтворення населення: історичні типи. Демографічні революції. Демографічний перехід» надайте визначення поняттю «відтворення населення» та визначте його типи. З'ясуйте графічні форми зображення типу відтворення населення. Визначте типологію країн та регіонів за темпами відтворення населення, поясніть динаміку. Визначте поняття «історичні типи відтворення населення», «тривалість життя». Надайте оцінку історичній динаміці і сучасній чисельності населення світу та регіонів. Визначте вплив демографічних показників на економічний потенціал країн.

Готуючи **третьє питання** «Населення світу: загальна характеристика, сучасні тенденції. Аналіз статистичних даних ООН». Надайте характеристику типам Демографічної політики. Вивчіть досвід міжнародних організацій в дослідженні та регулюванні світових демографічних процесів. Роль демографічної політики у формуванні конкурентоспроможності національних економік. Програми планування сім'ї. Діяльність ООН в сфері народонаселення. Міжнародні ініціативи з оптимізації демографічних процесів для забезпечення економічної стійкості.

Починаючи готувати **четверте питання** «*Міграційні процеси: історія та сучасність*». Визначте поняття «міграції» та їх роль в заселенні ойкумени. Визначте історичні та соціально-економічні наслідки міграцій. Пов'жіть ранні міграції із такими процесами як: Доместикація: ареали одомашнення тварин та рослин. Причини і початок великого переселення народів. Хрестові походи як соціально-політична форма міграцій. Наслідки географічних відкриттів в процесах формування сучасного культурного та демографічного ландшафту. Надайте оцінку Колоніалізму XV – XIX ст. (міжконтинентальний рух): наслідки епідеміологічні, соціальні, політичні. Здійсніть аналіз міграційних потоків у контексті міжнародних економічних відносин. Визначте сучасні види міграцій та їх основні напрями та вплив на демографічні процеси. Міграція як механічне відтворення населення. Вплив соціальних та природних факторів на склад та відтворення населення. Демографічні процеси в діаспорах з різною статевіковою структурою. Вплив економічної активності діаспор на розвиток країн походження та приймаючих держав. Оцінка демографічної політики у контексті впливу на міжнародний поділ праці та глобальні ринки праці.

Підготовка **п'ятого питання** «*Етнічні фактори демографічних процесів*» передбачає визначення: господарських факторів впливу на демографічні процеси; специфіки етнокультурних традиції репродуктивної поведінки; культурно-специфічні фактори впливу на тривалість життя; вплив релігійних ідеологій на демографічну поведінку. (шлюбність, народжуваність, дітність, старість...) *Останній пункт слід підготувати в формі* (індивідуальне завдання №4 – за бажанням письмово). План ІНДЗ розміщено нижче.

Шосте питання «Демографічна політика: поняття, типи, етнокультурні особливості, національні стратегії» готується в вигляді індивідуальної доповіді. **Індивідуальне завдання № 5** *Країну для аналізу здобувач обирає самостійно.*

Індивідуальне завдання № 4 *(за бажанням). Оцінювання – до 10 балів*

Синхронне описання впливу релігійних ідеологій на демографічну поведінку. (Юдаїзм, християнство, іслам, буддизм, конфуціанство, індуїзм, джайнізм)

План роботи.

1. Поняття шлюбу та сім'ї.
2. Шлюбний вік, або інша форма визначення дозволу на шлюб для чоловіків та жінок
3. Допустимі форми шлюбу.
4. Зв'язок дітності та соціального статусу.
5. Відношення до дітей різної статі. Чи є упередження про «бажану» стать при народженні. Чи впливає стать дітей на практику догляду за дитиною.
7. Статус дітей, народжених поза шлюбом.
8. Розлучення (*причини; відношення до вдівців; допустимість повторних шлюбів*).
9. Практика догляду, піклування за стариками.

10. Культурно-специфічні практики відношення до самогубства.

Індивідуальна завдання № 5 (обов'язкова). Оцінювання – до 10 балів.

План доповіді-презентації

1. Характеристика структури населення
2. Характеристика руху населення (природного та міграцій)
3. Наталістична політика
4. Соціальна політика
 - щодо працюючого населення
 - щодо бідних
 - щодо мігрантів та їх дітей
5. «Срібна» економіка – організації сфери соціального та економічного життя для старшої вікової групи.
6. Чи є законодавчо закріплена програми демографічного розвитку? Аналіз Стратегічних та правових документів.

Теми доповідей-презентацій:

1. Демографічні вибухи: історія, періодичність, регіональні особливості.
2. Мальтузіанство та неомальтузіанство. Теорія «Золотого мільярда».
3. Євгеніка: історія формування теорії, історія практичного застосування, сучасний розвиток теорії.
4. Утопічні трактати античної та середньовічної доби про управління демографічним рухом населення (Аристотель, Платон, Ф. Аквінський, Н. Макіавелі, Т. Мор, Т. Кампанелла, ін.)
5. Політика відновлення населення Франції Ж.Б. Кольбера: формування демографічної стратегії.
6. Трактат Ломоносова про демографічну політику: стратегія популяціонізму.
7. Доповіді Римського клубу про демографічні процеси (Деніс і Дональд Медоузи, Й. Рандерс, Я. Тінберг, Ж. Атталі та ін.).

Питання для самоперевірки:

- Що таке відтворення населення, та які фактори впливають на його динаміку
 - Як пов'язані демографічні процеси із культурними та релігійними нормами?
 - Які критерії використовують для визначення «демокрафічних революцій» та «демографічного переходу»
 - Як релігійні роми впливають на демографічну динаміку?
- Які методи можна виокремити в практиках розробки та застосування «демографічної політики»
- В чому специфіка євгеністичних програм. Як вони змінювались з часом?
 - Поясніть різницю теорій: «популяціонізму», «мальтузіанства», «неомальтузіанства»?
 - Яку оцінку сучасним демографічним процесам надає Римський клуб?

- Визначте характеристики «Срібної економіки». Які основні позиції такого підходу в економічній системі? В чому вплив на сучасний соціально-економічний розвиток.

Література:

- Беззубенко А. В. Демографічна ситуація в Західній Європі у період Високого Середньовіччя. *Літопис Волині*. 2022. № 27. С. 137–141.
- Вовк О. Демографічна політика як напрям дослідження політології. *Політологічні записки: Збірник наукових праць*. Вип. 1. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. С. 282-290;
- Дністрянський М. С. Демогеографічні та геокультурні чинники трансформації геополітичного світоустрою. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. №8. 2011. С. 95 – 101;
- Demography Report 2010 / Commission staff working document – European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and Eurostat, the Statistical Office of European Union. 2010. P.1 – 141;
- Волинець Л.С. Демографічна політика України в період становлення державності : автореф. дис...канд. політ. Наук на здобуття наук. Ступеня канд. політ. Наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Л.С, Волинець. Одеса, 1997. 18 с.;
- Демографічна ситуація в Україні 2014 р. за даними офіційного сайту Державного комітету статистики України / Держ. Ком статистики України: ред О.Н. Осауленко. Експрес–випуск від 16.06.2014. №124/0/10.2вн-14. Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua/>;
- Демографічні перспективи України: 2000-2075 роки / [Лібанова Е.М., Макарова О.В., Позняк О.В., Шевчук П.Є., Шишкін В.С.]. *Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб.* К.: НАН України. 1999. Вип. 11. С. 126-141.
- Узун Ю. В. Консолідована демографічна політика ЄС як засіб подолання «геронтофобії» та «синдрому Доріана Грея». *Вісник ОНУ*. 2012. Том 17, Вип 2 (16). С. 116 – 128.
- Узун Ю. В. Управління міграційними процесами: глобальні та регіональні тенденції. *Політикус*. 2019. Вип. 2. С. 56–65.

ТЕМА 3

КЛАСИФІКАЦІЇ КРАЇН ЗА РЕЛІГІЙНОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ ТА ТИПОМ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

План

1. Релігійне різноманіття світу та його вплив на міжнародні відносини
2. Релігійні системи права і їхній вплив на економічний розвиток
3. Юридична географія в країнознавчому аналізі
4. Політичні режими та їхній вплив на міжнародну економіку:

Методичні рекомендації:

Вивчення **першого питання** *«Релігійне різноманіття світу та його вплив на міжнародні відносини»* передбачає знайомство із «індексом релігійного різноманіття», який використовується для аналізу взаємодії релігій із соціальними, культурними й економічними процесами. Опануйте класифікацію країн світу за індексом релігійного різноманіття. Визначте поняття «клерикалізм» та його риси. Визначте поняття «релігійний та ідеологічний плюралізм». Надайте визначення «дифамаційним» та «антидифамаційним» процесам. Надайте оцінку впливу релігійного плюралізму на розвиток міжнародних економічних відносин. Визначте секулярний розвиток ХХ століття та сучасний постсекуляризм у країнах Європи. Вам потрібно з'ясувати сучасні моделі державно-релігійних відносин та визначити класифікацію країн за рівнем ідеологічного плюралізму. Вплив релігійних цінностей на соціально-економічний та ідеологічний розвиток.

Друге питання *«Релігійні системи права і їхній вплив на економічний розвиток»* передбачає визначення ролі релігії у формуванні економічних стратегій у глобалізованому світі. З'ясуйте в чому полягає соціально-економічна доктрина: християнства, ісламу, іудаїзму. Як впливає буддійська етика на економічний розвиток. Визначте підходи до поняття «порядок», «соціальний порядок», «норма». Надайте характеристику різним способам нормування поведінки в традиційних культурах. Звичаєве право. Релігійні системи права. Сучасні тенденції розвитку релігійних систем права. Християнське право. Ісламське право. Шаріат. Іудейське право. Галаха. Правові системи Східної Азії. Право в Китаї. Легізм. Право в Японії. Кодифікація права. З'ясуйте взаємозв'язок між релігійними правовими системами та міжнародним економічним співробітництвом.

Третє питання *«Юридична географія в країнознавчому аналізі»* є логічним продовженням попереднього питання, та передбачає знайомство із поняттями «позитивне право», «правова традиція», «державне право». Надайте характеристику правових сімей. Континентальна система права. Романська система права. Германська система права. Англо-саксонська правова система. Аналіз правових систем у контексті економічної інтеграції та глобальних угод. Державні правові системи та їх роль в економічній інтеграції. Дослідіть, як різні правові системи впливають на економічну інтеграцію та міжнародні угоди. Поясніть актуальність використання поняття «юридична географія» світу. Надайте характеристику прикладам «правового плюралізму» в історії та сучасності. Визначте що слід розуміти під «правовий нігілізм».

Готуючись до **четвертого питання** *«Політичні режими та їхній вплив на міжнародну економіку»* почніть з визначення поняття «політичний режим» та з'ясуйте засоби класифікації. Авторитарні та тоталітарні політичні режими в країнах. Демократичні режими та їх варіативність. Традиційні форми демократії (афінська, військова, ліберальна, елітарна та інші), сучасні форми демократії (електронна, процесуальна та інші). Дослідіть вплив політичних режимів на

міжнародну торгівлю, інвестиції та економічну співпрацю. Розгляньте приклади держав із різними політичними режимами та їх економічними стратегіями.

Індивідуальна робота № 6 (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Класифікація держав за домінуючим віросповіданням та типом державно-релігійних відносин. Картографічне зображення приналежності держави до клерикального типу.

Індивідуальна робота № 7 (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Ессе Соціально-економічна доктрина: християнства, ісламу, іудаїзму. Буддійська етика та економічний розвиток

Теми доповідей-презентацій:

1. Поняття правового плюралізму: механізми співіснування юридичних традицій.
2. «Заборонене» в релігійних нормах права;
3. Галаха в правовій практиці Ізраїлю;
4. Шаріат і Адат: способи взаємодії;
5. Правові системи в Японії та Китаї: історія правової традиції;
6. Скандинавська правова сім'я
7. Сучасні правові сім'ї права та їх особливості (англо-саксонська, романо-германська та інші)

Питання для самоперевірки:

- Що таке правова родина? За якими критеріями можуть бути зроблені класифікації. Авторські класифікації.
- Поясніть поняття «звичаєве право» та його роль в формуванні сучасних правових сімей. Місце звичаєвого права в системі джерел права.
- Поясніть ознаки клерикальної держави. Наведіть приклади держав де релігійне право є державним.
- Як релігійні роми впливають на соціально-економічний розвиток?
- Надайте визначення «дифамаційним» та «антидифамаційним» процесам?
- Поясніть з якою метою запроваджений «індексом релігійного різноманіття»?
- В чому проявляється специфіка авторитарних та тоталітарних режимів?

Література:

- Андрусишин Б. Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 387 с.
- Баторшина А.Ф., Кузнецова І.І. Ісламський банкінг: глобальні тренди та конкурентні переваги. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 23, Ч 1 2019. С. 10-15.

- Баторшина А.Ф., Кузнецова І.І. Ісламський банкінг: глобальні тренди та конкурентні переваги. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 23, Ч 1 2019. С. 10-15.
- Білаш О.В. Основні моделі фінансування церков і релігійних організацій у країнах ЄС. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 172-178.
- Дані Державного департаменту у справах національностей та релігій. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2015 р.; *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2015/60129/>
- Дністрянський М. Місце міжнародних регіональних об'єднань та транснаціональних корпорацій в сучасній територіально-політичній організації світу. *ActaBeregsasiensis*, 2011. №1. С. 31 – 35.
- Ляшенко Т. М. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти. К.: ІПіЕНД, 2011. 288 с.
- Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Мозговий О.М., Субочев О.В., Юркевич О.М. Сутність та розвиток доктрини ісламських фінансів. *Економіка України*. 2018. № 1(674). С. 71–81 .
- Онищук С.В. Конкордатна система – модель відносин між Церквою та Державою. URL <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/29.pd>
- Онищук С.В. Моделі державно-церковних відносин. 2014. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2014-02\(12\)/4.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2014-02(12)/4.pdf)
- Погребняк С. П., Лук'янов Д. В., Биля-Садабаш І. О. Порівняльне правознавство/ За ред. НАПрН України О. В. Петришина «Право» 2012. 272 с.;
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. 2017. 120 с.
- Uzun Yu., Koch S. Postecular Conflicts and Reconstruction of Nationalisms in the States of the Balto-Black Sea-Adriatic Triangle. *The Yearbook of Balkan and Baltic studies*. 2022. Vol.5.

ТЕМА 4

КЛАСИФІКАЦІЯ КРАЇН ЗА ФОРМОЮ ПОЛІТИЧНОГО ПРАВЛІННЯ ТА РІВНЕМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.

План

1. Форми політичного правління та її типологія.
2. Квазідержавні утворення: природа та функції. Віртуальні держави
3. Рівень соціально-економічного розвитку країн: критерії визначення

Методичні рекомендації.

Підготовку до першого питання «Класифікація країн за формою політичного правління» почніть із визначення поняття «форми політичного

правління». Визначте специфіку республіканської форма правління та її типи в історії та сучасності. З'ясуйте критерії розподілу країн за формою республіканського типу правління. Поясніть феномен теократичних республік. Наведіть приклади. Дайте визначення теократичні монархії: християнські, мусульманські, буддистські. В чому специфіка монархічної форми правління та яким є її типи в історії та сучасності. Династії та династичні територіальні володіння в історії. Історія держав як династичних володінь. Розподіл країн за монархічною формою правління (типологія династій). Феномен гібридних монархій. Дослідіть історію арабської ісламської джамахірії. Держави Співдружності. Визначте нетипові форми правління (Іран, Малайзія, ОАЕ, Ліван, Ватикан...)

Вивчення **другого питання** «Квазідержавні утворення: природа та функції. Віртуальні держави». Почніть із ознайомлення з визначенням квазідержавних утворень, які зазвичай характеризуються частковою або обмеженою міжнародною правосуб'єктністю, нестабільними політичними інститутами та незавершеним процесом формування державності. Рекомендується дослідити критерії, які визначають статус квазідержав, зокрема: наявність території, населення, уряду, здатного здійснювати ефективний контроль, та прагнення до міжнародного визнання. Особливу увагу варто приділити юридичним аспектам, використовуючи міжнародні конвенції та документи, такі як Статут ООН або Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, які встановлюють формальні критерії державності.

Варто проаналізувати функцій квазідержавних утворень, зокрема їх ролі у стабілізації чи дестабілізації регіонів, впливу на міжнародні відносини та специфіки політичного управління. Поясніть природу управління в протекторах, лігах, уніях, кондомініумах. Визначте поняття «конституційної регіоналізації» та «конституційного самоврядування».

Вивчаючи віртуальні держави, важливо звернутися до концепції державності у контексті цифрової епохи. Розгляньте ідею створення «держави» без територіального компоненту, де громадянство, управління та навіть економічна система існують у цифровому просторі. Проаналізуйте приклади віртуальних держав з точки зору їх мети (політична декларація, протест, економічний експеримент) та можливих перспектив у майбутньому.

Для глибшого розуміння теми використовуйте порівняльний метод: співставте квазідержави та віртуальні держави, звертаючи увагу на спільні риси (неповнота суверенітету, обмежена суб'єктність) та відмінності (природа територіального компоненту, методи управління).

Третє питання «Класифікація країн за рівнем соціально-економічного розвитку» почніть аналіз із визначення соціально-економічних показників розвитку країн та регіонів світу. Надайте класифікації країн світу за рівнями: ВВП на душу населення, ВВП на душу населення, ІРЛП та ін. Вивчіть авторські класифікації країн світу за соціально-економічними показниками. Якими є територіальні стратегії долаття соціально-економічної «депресивності».

Визначте транснаціональні корпорації як геостратегічні суб'єкти. Зміни та розвиток глобальних транзитних та торгівельних шляхів. З'ясуйте як пов'язані трудова міграція та глобальні цикли економіки. Геоекономічна конкуренція

Індивідуальна робота № 8 (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Тип державного правління: картографічне зображення класифікації країн (приналежності країни до республіканської (з підвидами) чи монархічної (з підвидами) форми правління.

Індивідуальна робота № 9 (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

1) Класифікації країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Картографічне зображення; 2) Картографічне зображення 10 держав із найвищим та 10 держав з найнижчим рівнем ВВП на душу населення

Теми доповідей-презентацій:

1. Правлячі династії та династичні територіальні володіння в історії Європи
2. Арабської ісламської джамахірії: історія та принципи організації.
3. Європейські монархії сучасності (за вибором).
4. Теократичні монархії: християнські, мусульманські, буддистські.
5. Монархія в ОАЄ: особливості організації влади. Вибори монарха.
6. Особливості монархії в Японії. Сакралізація імператора.
7. Нетипові форми правління в країнах: Іран, Малайзія, Есватіні, ОАЕ, Ліван, Ватикан тощо; 8. Династичні війни та територіальна реорганізація: від середньовіччя до сучасності – уроки та перспективи.
9. Президентські республіки: концентрація влади і ризики для демократії.

Питання для самоперевірки:

- Що таке форма політичного правління? Які критерії використовуються для її класифікації?
- Монархії як форма державного правління: поняття та форми (теократична, абсолютна, обмежена, дуалістична, конституційна, парламентська).
- Що таке теократична республіка? Наведіть приклади.
- У чому особливості монархічної форми правління? Які типи монархій існують? Які її основні типи?
- Надайте визначення таким формам правління як: імамат, халіфат, джамахірія.
- Які критерії визначають статус квазідержав?
- У чому специфіка управління в протекторатах, лігах, уніях, кондомініумах?
- Яку роль відіграють квазідержави у міжнародних відносинах?
- Що таке «віртуальна держава»? Які її основні риси?
- Що таке Індекс розвитку людського потенціалу, і як він впливає на класифікацію країн?
- Як класифікуються країни за рівнем ВВП та ВВП на душу населення?
- Як трудова міграція пов'язана із глобальними економічними циклами?

- Яку роль відіграють транснаціональні корпорації у сучасній геоекономічній конкуренції?

Література:

- Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
- Дністрянський М. Політична географія України: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 348 с.
- Дністрянський М. С. Типологія держав світу за структурно-функціональними параметрами як метод політико-географічного аналізу. *Acta Beregsasiensis*, 2010. С. 221 – 233.
- Процюк І. В. Класифікація форм державного правління. *Проблеми законності*. Вип. 107. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. С. 3-13.
- Процюк І. В. Форма державного правління: поняття і сутність. *Проблеми законності*. Вип. 106. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. С. 7-17.
- Снігир О.В. Інституційна трансформація під впливом кризи у Євразії. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №1 (25). С.139-146.
- Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем: збірник наукових праць / за ред. О. Зернецької. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. 272 с.
- Терещук М., Долгий О. Форми державного правління: історико-правовий аспект. *Вісник Закарпатського національного університету: Юридичні науки*. 2011. № 1. С. 70–76
- Узун Ю.В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького націон. Ун-ту ім. В. Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С.10–19.
- Узун Ю.В. Територіальна політика в багатоскладових системах як об'єкт теоретико-методологічного аналізу. *Inter Polis. Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. Вип. 37. С. 151-168. DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.13> 1д.а. <https://dspace.onu.edu.ua/items/177f216c-56ad-4083-a77f-7eab3996ab3b> .
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2017. 120 с.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2 ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК КРАЇН

ТЕМА 5

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КАРТИ СВІТУ

План

1. Теоретичні підходи та практика регіоноутворення світу. Поняття «регіон», «субрегіон», «макрорегіон».
2. Етапи формування політичної карти світу.
3. Роль імперій (рабовласницьких, феодальних, колоніальних, сучасних) у формуванні регіонів та макрорегіонів.

Методичні рекомендації

Підготовка **першого питання** *«Теоретичні підходи та практика регіоноутворення світу»* передбачає ознайомлення із різними формами територіально-політичного аналізу: цивілізаційного, центр-периферійного. Визначте регіональні світові системи: поняття, чинники формування, специфіка організації і причини розпаду. Що розумів К. Ясперс під «осьовим часом». Як цей концепт можна використати для пояснення регіоноутворення. Перші регіональні світові системи: поняття, чинники формування, специфіка організації і причини розпаду. Надайте визначення поняттям «базових» і «транзитних регіонів». Поняття «торгової» «містської», «землеробської цивілізації» та ін.

Готуючись до **другого питання** *«Етапи формування політичної карти світу»* надайте характеристику специфіки локалізації давніх цивілізацій та їх впливу на розвиток світової системи (поняття цивілізації, регіональні системи господарювання, культурний обмін та контакти).

Визначте відомі давні та середньовічні системи торгівельних відносин. Надайте відповідь на питання: що впливало на формування ранніх логістичних систем. Надайте характеристику торгівельним системам давніх цивілізацій (характеристика торгівельних шляхів, системи регіональної кооперації, система міри та ваги, наявність правил торгівлі і інституту посередників в торгівлі).

Виникнення та трансформації регіональних світових систем: поняття, чинники формування, специфіка організації і причини розпаду. Становлення та тенденції розвитку політико-правового простору. Формування інтеграційних систем: Європейської, Латино-американської, Панамериканської, Тихоокеанської, Азіатських та ін.

Третє питання *«Роль імперій (рабовласницьких, феодальних, колоніальних, сучасних) у формуванні регіонів та макрорегіонів»* передбачає розклад таких підтем: 1. Роль рабовласницьких імперських утворень в процесі регіоналізації світу (Персидська імперія; Грецька імперія; Римська імперія; та інші); 2. Формування макрорегіонів в Південній та Східній Азії; 3. Формування регіональних цивілізацій та макрорегіонів світу в феодальну епоху (Китайська імперія, Монгольська імперія, Імперія Мін, Візантійська імперія, Франкська

імперія; Імперія Великої Германської Нації, Арабська імперія, Османська імперія, інші.; 4. Епоха колоніалізму. Колоніальні імперії та їх регіоноутворюючий потенціал. Деколонізація (Іспанська та Португальська імперії, Імперія Великобританії, Французька імперія, Голландська імперія, Німецька імперія, Данська імперія, Японська імперія, Американська імперія, Італійська та інші); 5. Європейські континентальні імперії (Французька імперія Наполеона, Російська імперія, Австрійська імперія, та інші); 6. Сучасні нео-імперії. Особливості організації (окрема доповідь). Це питання вивчається в процесі підготовки індивідуального обов'язкового завдання № 10 за доданим планом.

Індивідуальна робота № 10 (за бажанням) Оцінювання – до 5 балів

Торгівельні системи давніх цивілізацій. Картографічне зображення. (характеристика торгівельних шляхів, системи регіональної кооперації, система міри та ваги, наявність правил торгівлі і інституту посередників в торгівлі: купці, фінансисти, караванники та ін.)

Індивідуальна робота № 11 (обов'язкове) Оцінювання – до 10 балів

Доповідь-презентація по імперіям. Питання для презентації

1. Формування ядра імперії.
2. Зародження імперського принципу розвитку та його обґрунтування.
3. Розростання імперії: етапи та способи прирощування територій. (карти)
4. Засоби управління, адміністративно-територіальна структура імперії, статуси територій. (карти або схеми системи управління)
5. Імперська культура. Культурної експансія. Економіка. (релігій, мови, канони мистецтва, системи комунікацій, освіти, права, управління...)
6. Криза і етапи розпаду імперії.
7. Постімперський період (сучасна політична карта із нанесеними кордонами максимального розширення імперії з наданням характеристики «залишків» імперської спадщини) // або нео-імперська структура як форма «співдружності» колоній із метрополіями
8. Залежні території та характеристика їх сучасних територіально-політичних статусів

Теми доповідей-презентацій

1. Історія доместикації рослин та тварин (вплив на формування базових регіонів світу);
2. Іригаційні системи давніх цивілізацій – вплив на формування соціальних і владних структур (азіатський засіб виробництва);
3. Історія картографії (починаючи з первісних карт, арабські, грецькі, європейські, та ін. Специфіка сучасних карт світу);
4. Локальні календарні системи (категорія «часу» в культурах). Проблема «узгодження» календарних систем сучасності.

5. Радхоніти – організатори торговельних відносин між Європою та країнами Сходу.
6. Торговельні союзи Європи: Ганзейський, Швабський, Італійські міста (особливості організації, вплив на сучасність);
6. Роль Ордену Тамплієрів в історії банківської системи Європи;
7. Зміні в системі торговельних потоків в епоху географічних відкриттів

Питання для самоперевірки:

- як давні цивілізації вплинули на процес регіоноутворення. Чи є взаємозв'язок між цивілізаційними центрами та базовими регіонами?
- Визначте поняття регіональних світових систем, їхні чинники формування, специфіку та причини розпаду.
- Які ключові положення концепту «осьового часу» Карла Ясперса та її застосування до аналізу регіональних систем.
- надайте визначення «базових» і «транзитних регіонів».
- Як в різних культурах визначається категорія «часу»? Як це впливає на формальну та неформальну комунікацію, перемовини?
- Визначте роль історичних торговельних союзів в процесах регіоноутворення.
- Який соціально політичний вплив здійснювали імперії різного походження на залежні території. Як можна оцінити їх вплив на регіоноутворення?
- визначте поняття «неоімперіалізм» і оцініть вплив імперської спадщини на сучасну політику.

Література:

- Беззубенко А. В. Демографічна ситуація в Західній Європі у період Високого Середньовіччя. *Літопис Волині*. 2022. № 27. С. 137–141.
- Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
- Корома Н. Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (приклад Балто-Чорноморського регіону). *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Географія*. К.: Київ. Ун-т», 2012. Вип. 60. С. 53-57.
- Лизогуб В. А. Країнознавство : курс лекцій. Харків : Право, 2017. 368 с.
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / пер. з англ. О. Коваленко. К.: Основи, 1994. 444 с.
- Приятельчук О.А. Сучасні тенденції економічного зростання країн скандинавського регіону як результат реалізації регіональної моделі соціальної економіки. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2018. Вип. 25. С. 619–624.
- Саїд Е. Орієнталізм. Пер. з англ. В. Шовкун. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
- Тойнбі А. Дослідження історії. К.: Основи, 2004. 615с.

- Узун Ю.В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького націон. Ун-ту ім. В. Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С.10–19.
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка. 2017. 120 с.
- Fukuyama F. The End of History and the Last Man. N.Y.: Free Press, 1992. 432 p.
- Huntington S. P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. New York: Simon & Schuster, 1996. 368 p.

ТЕМА 6

ІЄРАРХІЇ ПРОСТОРОВИХ КОМПЛЕКСІВ ТА ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ. ТИПОЛОГІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

План

1. Поняття територіально-політичної системи.
2. Типологія територіально-політичних систем
3. Ієрархія просторових комплексів (транснаціональні та транскордонні регіони, етнополітичні ареали та буферні зони)

Методичні рекомендації:

Починаючи вивчення **першого питання** «*Поняття територіально-політичної системи*», з'ясуйте поняття «*територіально-політичної системи*» як сукупності територіально-політичних утворень, поняття «*територіально-політичне утворення*» як одиниці політико-географічного простору з об'єктивно існуючими та взаємопов'язаними елементами (політичними та адміністративними кордонами, центрами управління, органами влади), які функціонують у межах визначеної території. Визначте основи територіальної організації суспільства (*таксономія* (вид систематизації, який полягає у розподілі території на ієрархічно супідрядні територіальні одиниці (таксони), які пов'язані спільністю властивостей, ознак) та *систематика* (методологія вивчення та упорядкування об'єктів на основі їхньої приналежності до певних систем). Локальні, національні, транснаціональні рівні розвитку політичних систем.

Друге питання «*Типологія територіально-політичних систем*» слід почати із визначення характеристик рис для основних типів політико-територіальних утворень (держави, залежні території, спірні території та території Антарктики). Типологія територіально-політичних систем. Ранги ТПС. «Фактичні» та «юридичні» ТПС. Місцезрозвиток політичної системи. Визначте можливі критерії для виокремлення регіонів (цивілізаційні; номенклатурне ділення в ООН за географічним критерієм; міжнародні угоди про утворення регіональних комплексів, організацій). Ознайомтеся із способами визначення рангів таксономічної ієрархії: 1) макрорегіон; 2) регіон; 3) субрегіон; 4) адміністративний регіон; 5) проблемний регіон. З'ясуйте критерії, які

використовуються для виокремлення: транснаціональних регіонів; транскордонних регіонів; функціональних регіонів; єврорегіонів; етнополітичних ареалів та інші. Важливим є вивчення субрегіональних угруповань країн: Комплексні, Одногалузеві, Багатогалузеві.

Тетсьє питання *«Ієрархія просторових комплексів (транснаціональні та транскордонні регіони, етнополітичні ареали та буферні зони)»* Знайдіть та проаналізуйте авторські типології територіальних структур. Надайте визначення оняття: макрорегіон, регіон, субрегіон, адміністративний регіон, проблемний регіон, функціональний регіони. Мультинаціональні функціональні утворення. Макрорегіони: критерії виокремлення, зміни конфігурації. Мезорегіони. Субрегіональний розподіл. Єврорегіони. Етнополітичні ареали. Буферні зони, лімітрофи.

Теми доповідей-презентацій:

1. Типології територіальних структур за розробками І. Маєргойза, Г. Лаппо;
2. Теорія світових ситем І. Валерстайна;
3. Просторова структура світової економіки (ядро, периферія, полупериферія, буферні зони) у модулі Кондрат'єва–Уолерстайна;
4. Структуризація політичного простору за теорією С. Роккана;
- 5 Віртуальні держави та їх соціально-політичні функції
6. Єврорегіони та єврорайони як нові форми територіально-економічних та територіально-політичних утворень

Питання для самоперевірки:

- Що таке територіально-політична система? Які основні її елементи?
- Які основи територіальної організації суспільства формують територіально-політичну систему?
- Які характерні риси основних типів політико-територіальних утворень (держави, залежні території, спірні території, території Антарктики)?
- Що таке «фактичні» та «юридичні» територіально-політичні системи?
- Які існують ранги таксономічної ієрархії територіально-політичних систем?
- Як виокремлюють транснаціональні, транскордонні, функціональні та етнополітичні регіони?
- Які критерії використовуються для виокремлення макрорегіонів? Як змінюється їх конфігурація?
- Які основні риси мультинаціональних функціональних утворень?
- Як територіально-політичні системи змінюються під впливом глобалізації та регіоналізації?

Література:

Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.

- Дністрянський М. Політико-правова неврегульованість статусу територій та невизначеність у полюсно-ієрархічних співвідношеннях як вузлові проблеми геополітичної взаємодії / *Україна: географія цілей і можливостей. Зб. наук. праць.* – К.: ФОП «Лисенко М. М.», 2012. Т. II. С. 40 – 42.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку та дії. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Кузик С. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посібник / С. Кузик, Л. Котик, І. Ванда. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 148 с.
- Кушнір М.О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети.* 2013. №1 (25). С.146-158.
- Ляшенко Т. М. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти. К.: ІПіЕНД, 2011. 288 с.
- Узун Ю.В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького націон. Ун-ту ім. В. Стуса. Серія «Політичні науки».* 2022. №7. С.10–19.
- Узун Ю.В. Територіальна політика в багатоскладових системах як об'єкт теоретико-методологічного аналізу. *Inter Polis. Міжнародні та політичні дослідження.* 2024. Вип. 37. С. 151-168. DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.13> <https://dspace.onu.edu.ua/items/177f216c-56ad-4083-a77f-7eab3996ab3b>.
- Узун Ю.В. Територіальна політика держав ЄС: цілі, інструменти, результати. *Міжнародні та політичні дослідження.* 2023. Вип. 36. С. 129-149. <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288714>

ТЕМА 7

ДЕРЖАВА В СИСТЕМІ ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ УТВОРЕНЬ

План

1. Сучасний процес країноутворення: право націй на самовизначення. Акти міжнародно-правового визнання.
2. Державна територія: поняття, особливості. Державний суверенітет.
3. Типи та функції кордонів. Процедура встановлення офіційних кордонів.
4. Міжнародно-правовий режим територій.

Методичні рекомендації:

Вивчення **першого питання** «Сучасний процес країноутворення: право націй на самовизначення. Акти міжнародно-правового визнання» слід почати із визначення держави в системі ТПУ. Надайте визначення поняттю «суверенітет» та його сучасним формам інтерпретації та закріплення. Проаналізуйте міжнародні звичаї країноутворення. Надайте визначення поняттям «автономні регіони», «залежні території», «окремі адміністративні регіони», «спірні території» та інші. Простежте історію розвитку практик міжнародного визнання

держави як ТПУ; Проаналізуйте значення доктрин Хенаро Естради та Карлоса Тобаро з метою розуміння діючих критеріїв для міжнародного визнання держави (визначена територія, уряд, здатність вступати у міжнародні відносини з іншими державами). В основі конвенції – декларативна теорія державності, за якою політичне існування держави не залежить від визнання іншими державами. Проаналізуйте сутність доктрини Стімпсона, доктрини Естради, доктрини Тобаро. Визначте особливості «декларативної» та «конститутивної» теорій державності.

Друге питання *«Державна територія: поняття, особливості. Державний суверенітет»* передбачає знайомство із складовими державної території (надра, акваторія, сухопутна територія, національний повітряний простір). Внутрішня геопросторова будова. Надайте характеристику відмінностям морфології та геопросторового положення державної території (компактні, мотузкові, з «охвістями», з анклавом, ексклавами, напіванклавами, коридорами тощо). Як морфологія впливає на роль держави в глобальному політичному та економічному статусу держави. Проведіть порівняльний аналіз адміністративно-територіального устрою держав (унітарні прості, унітарні складні, федеральні симетричні, федеральні несиметричні, квазіфедеральні, «регіоналістські». Визначте форми державного устрою: федерації, конфедерації, унітарні держави. Надайте аналіз розвитку *транзитних та транспортних коридорів: режими та форми регламентації*

Починаючи вивчення **третього питання** *«Типи та функції кордонів. Процедура встановлення офіційних кордонів»*. Познайомтесь із предметною областю наукової дисципліни «Лімологія». Вивчіть історію, класифікацію та функції кордонів, порядок їх встановлення та зміни. Правовий режим кордонів. Економічний режим кордонів: митні зони, прикордонна торгівля, вільні економічні зони. Формально недержавні кордони. Офіційні державні кордони та принципи їх встановлення Прикордонний режим та режим кордону. Поняття: виключної морської економічної зони, територій з міжнародним та змішаним режимом. Національний суверенітет та політичне самовизначення як підґрунтя до формування політико-територіальних та просторів. Аналіз та характеристика сучасних спорів щодо проведення річкових кордонів, щодо проведення кордону та розміру континентального шельфу

Вивчення **четвертого питання** *«Міжнародно-правовий режим територій»* почніть із визначення та диференціації понять «суверенна територія», «міжнародна територія», «територія із міжнародним правовим режимом», «територія із змішаним режимом». Міжнародно-правовий режим Антарктики та Антарктиди.. Міжнародно-правовий режим річок, проток та каналів. Надайте визначення класифікації проток та їх режимів. Міжнародно-правовий режим відкритого моря та континентального шельфу. Визначте особливості правового режиму виключної економічної зони згідно з Конвенцією ООН з морського права 1982 р. (права та обов'язки прибережної держави і інших держав стосовно цієї частини морського простору);

Індивідуальна робота № 12 (обов'язкове) Оцінювання – до 10 балів

1). Карта та опис невизнаних та частково-визнаних державних утворень світу + реконструкція та доповідь про одну з невизнаних держав світу з картами.

Теми доповідей-презентацій:

1. Політична карта світу в різних країнах: способи зображення, трансформація
2. Недержавні нації: поняття, сучасна інституалізація (наприклад: діяльність Організації нації та народів, що не мають представництва);
3. Міжнародна опіка та міжнародна безпека: форми реалізації та правові стандарти
4. Асиметричні федерації. Форми організації та приклади.
5. Поняття «регіональна держава». Особливості територіальної організації Іспанії.
6. Лімологія: традиційні підходи та методи географічних досліджень державних кордонів.
7. Незвичні державні кордони та історія їх проведення
8. Статус українських кордонів в контексті територіальних спорів
9. Теориторіальні спори в Арктиці та Антарктиці
10. *Принципи територіальної цілісності, недоторканості і суверенітету у сучасному міжнародному праві та їх співвідношення із принципом права націй на самовизначення.*

Питання для самоперевірки:

- Які ключові положення «Конвенції Монтевідео про права та обов'язки держав» (1933 р.):
- В чому сутність доктрин Хенаро Естради та Карлоса Тобаро?
- Унітарні держави: види, форми організації (прості та складні форми).
- Федеративні держави: форми організації (договорні та конституційні, симетричні та асиметричні)
- Які критерії слід викорисовувати для аналізу морфології та геопросторового положення державної території;
- Визначте поняття «державна територія»
- Надайте характеристику міжнародній практиці «визнання держави»

Література:

- Адамик В., Мельник А. Регіональна політика ЄС та України в умовах поглиблення суперечностей глобалізації. Журнал європейської економіки. 2013. Т. 12, № 1. С. 57–78.
- Антошкін В. К., Цвірова В.В. Трансформаційні концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн. Стратегічні пріоритети. No 2 (27). 2013. С. 161–168.
- Антарктида. Стратегічний вимір. Полярні інтереси України. *Експедиція XXI*. 02.08.2021. URL: <https://expedicia.org/strategichniy-vimir-polyarni-interesi/>

- Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
- Деркач О. В. Аналіз міждержавної нормативно-правової бази з питань договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордон. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>.
- Корома Н. Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (приклад Балто-Чорноморського регіону). Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Географія. К.: Київ. Ун-т», 2012. Вип. 60. С. 53–57.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку та дії. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Лажнік В. Й. Особливості поширення субнаціональних анклавів й ексклавів у країнах Азії. 2015. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/12217/1/Lazhnik_anklavy.pdf
- Лажнік В. Й. Субнаціональні анклави й ексклави в країнах Європи. Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали І Міжнар. наук.- практ. Інтернетконференції (м. Луцьк, 9–10. 10. 2014 р.). Луцьк : Вежа- Друк, 2014. С. 62–68.
- Мажар Л. С. Поняття міжнародного спору в сучасному міжнародному морському праві. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук, журнал. 2010. № 3. С. 144–148.
- Узун Ю. В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. Вісник Донецького націон. Ун-ту імені В. Стуса. Серія «Політичні науки». 2022. № 7. С. 10–19.
- Узун Ю. В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Яценко Б. П. Особливості територіально-політичних систем національного і транснаціонального рівня (до проблем концепції географічних місць). 2014. URL: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/013yatcen.pdf>
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. 2017. 120 с

ТЕМА 8

ТЕРИТОРІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ УТВОРЕННЯ. ЗАЛЕЖНІ ТЕРИТОРІЇ. СПІРНІ ТЕРИТОРІЇ

План

1. Типи територіально-політичної залежності в історії.
2. Сучасні типи залежних територій.
3. Поняття «територіально-політичного спору». Класифікації територіально-політичних спорів.
4. Типи територіальних конфліктів. Сучасні територіальні конфлікти.

Методичні рекомендації:

Підготовка **першого питання** «*Типи територіально-політичної залежності в історії*» передбачає визначення понять: «центр-периферійні» відносини, «залежні території» Визначте специфіку інтерпретації «центр-периферійні» відносини у контексті економічної залежності, економічних нерівностей, доступу до ресурсів. Згадайте типи територіально-політичної залежності в історії та зміни статусів залежних територій. Поняття «колонії» та типологія колоній. Колоніальні імперії. Поняття: «резервація», «територіальне гетто», «расизм», «шовінізм», «геноцид». Поняття «території під мандатом» (підмандатної) та «території під опікою» (підопічної). Процеси деколонізації. Протекторат: історія та сучасність. Кондомініум в історії та сучасності. Поясніть варіативність статусів «залежних територій» та сучасні різновиди залежної території. Проаналізуйте поняття: «геополітична опорна точка», «військово-морські бази», «території під контролем», «неконтрольована територія», «нейтральна економічна зона» в процесах визначення залежності територій;

Друге питання «*Сучасні типи залежних територій*» розпочніть із розгляду прикладів Французькі нематерикові території: «заморські департаменти», «заморські спільноти», «країни», «території». Особливості відносин цих територій Франції з ЄС. Нідерландські нематерикові території: «муніципалітети», «заморські країни». Особливості відносин цих територій Франції з ЄС. Нематерикові території «Великої Британії»: «бейлевіки», «країни співдружності королівства», «країни співдружності націй». Особливості відносин цих територій Великої Британії з ЄС до 2020 року. Позаєвропейський простір ЄС: особливості статусів 32-х територій держав ЄС. «Інкорпоровані/неінкорпоровані» та «організовані/неорганізовані» території США. Поняття «асоційованої державності». За цим питання підготуйте індивідуальна робота № 13 із описом та картографічним зображенням

Починаючи підготовку за **третім питанням** «Поняття «територіально-політичного спору». Конкретизуйте поняття «міжнародного територіально-політичного спору» та наведіть ознаки його специфіки. Проблема природи територіальних конфліктів та практик її вирішення представлена в працях Дж. Миршаймера, К. Уолца, Дж. Ная, Дж. Фірона, Е. Гаррелла, тому підготовка до питання передбачає знайомство із працями цих науковців. Надайте класифікацію територіально-політичних спорів (за тривалістю; інтенсивністю; учасниками; предметом спору; станом міжнародно-правового розгляду), а також аналіз міжнародно-правових документів, які регулюють територіальні спори. Проаналізуйте практику вирішення спорів.

Четверте питання «Типи територіальних конфліктів. Сучасні територіальні конфлікти» Визначте сучасні типи спірних територій та принципи класифікацій територіально-політичних спорів». Надайте аналіз критеріям для класифікації територіально-політичних спорів (за учасниками, за характером, за інтенсивністю, за тривалістю, за наслідками). Механізми вирішення міжнародних

територіальних спорів (війна, оптація, арбітраж, інше). За цим питанням підготуйте індивідуальну роботу № 14 та надайте доповідь-реконструкцію одного з спорів.

Індивідуальні роботи № 13 та 14 (одна з робіт на вибір)

Індивідуальна робота № 13 (обов'язкова) Оцінювання – до 10 балів

1). Карта та опис залежних територій із визначенням метрополій та форм залежності.

Індивідуальна робота №14 (обов'язкова) Оцінювання – до 10 балів

2). Карта та опис спірних територій + реконструкція та доповідь одного з спорів з викладенням позиції сторін.

Питання для самоперевірки:

- Які існують успішні приклади мирного вирішення територіальних спорів, і які уроки можуть бути винесені з цих випадків для інших спірних регіонів?
- Проаналізуйте поняття «квазідержавні», «неконтрольовані», «залежні» територіально-політичні утворення;
- Проаналізуйте поняття: «геополітична опорна точка», «військово-морські бази», «території під контролем», «неконтрольована територія», «нейтральна економічна зона» в процесах визначення залежності ТПУ;

Література:

- Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с
- Дністрянський М. Політико-правова неврегульованість статусу територій та невизначеність у полюсно-ієрархічних співвідношеннях як вузлові проблеми геополітичної взаємодії / *Україна: географія цілей і можливостей. Зб. наук. праць*. – К.: ФОП «Лисенко М. М.», 2012. Т. II. С. 40 – 42.
- Корома Н. Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (приклад Балто-Чорноморського регіону). *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Географія*. К.: Київ. Ун-т», 2012. Вип. 60. С. 53-57.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку та соціальної дії. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Коч С.В. Від периферії до центру: амбівалентність європейського прикордоння. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С.39–54. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707–5206.2022.35.263538>
- Коч С.В. Політичний простір угорської нації: ресурс споріднених діаспор. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. № 7. С.64–69. DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.9
- Коч С.В., Узун Ю.В. Регіональне конструювання в геополітиці західних сусідів України. *Міжнародні відносини та зовнішня політика держав в еру пост-*

- правди» / Під заг. редакцією д. політ. н., проф. О. І. Брусиловської. К. : Вадекс, 2018. С. 100–136. URL: <http://cis-onu.com/images/pdf/post-truth.pdf>.
- Коч С. В. Любов, яка рухає кордони: діаспоральна політика Туреччини. *Сучасне суспільство*. 2018. Вип. 2. С. 119–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2018_2_12
- Кушнір М.О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №1 (25). С.146-158.
- Мажар Л. С. Позиції України та Румунії щодо морської делімітації в Чорному морі. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 125-129.
- Мажар Л. С. Поняття міжнародного спору в сучасному міжнародному морському праві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук, журнал*. 2010. № 3. С. 144-148.
- Міжнародна логістика. Електронний підручник. /за науковою редакцією професора Сохацької О.М. Тернопіль: ЗУНУ. 2022. 370 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48109/1/ПІДРУЧНИК%20МЛ_готувий.pdf
- Смірнов Д. О. Сучасна практика вирішення територіальних спорів між державами (на прикладі конфлікту України та Румунії, щодо делімітації морського кордону в чорному морі). *Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. присвяч. пам'яті проф. М. Яновського і В. Семенова*, м. Харків, 3.11.2017 р. : у 2 ч. Харків, 2017. Ч. 2. С. 315–319.
- Снігир О.В. Інституційна трансформація під впливом кризи у Єврозоні. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №1 (25). С.139-146.
- Узун Ю.В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького націон. Ун-ту ім. В. Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С.10–19.
- Узун Ю.В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Узун Ю.В. Територіальна політика в багатоскладових системах як об'єкт теоретико-методологічного аналізу. *Inter Polis. Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. Вип. 37. С. 151-168. DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.13> 1д.а. <https://dspace.onu.edu.ua/items/177f216c-56ad-4083-a77f-7eab3996ab3b>.
- Узун Ю.В. Територіальна політика держав ЄС: цілі, інструменти, результати. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2023. Вип. 36. С. 129-149. <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288714>
- Черненко Т.В. Окупований Крим: шляхи запобігання політичному та соціокультурному дистанціюванню від України. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 3 (32). С. 52-61.
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2017. 120 с.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль: усний контроль: індивідуальне опитування, бесіда, презентація доповідей та індивідуальних завдань; письмовий контроль: оцінювання якості виконання самостійної роботи, ІНДЗ за темами;

Періодичний контроль: тестовий контроль за змістовими модулями.

Підсумковий контроль: залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3	Здобувач іноді бере участь у занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	4-5	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; в обговоренні питань, користується додатковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із тем: доповідь та демонстрація презентації	0	Не зараховуються реферати (довідки) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте змістовний матеріал представлений описово, висновки формальні (або відсутні), тема не розкрита.
	3	Доповідь та презентація - самостійні, оформлені з незначними порушеннями, теоретичний аналіз містить неточності, здобувач за допомогою викладача виправляється, матеріал представлений добре, тема розкрита із незначними прогалинами.
	4	Роботи самостійні, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми опрацьована, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита.
	5	Роботи самостійні, оформлення відповідає вимогам, актуальність розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не

		перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку – самостійні судження, підкріплені доказами, є посилання на джерела.
Картографічні роботи (ІНДЗ)	0	Не зараховуються ІНДЗ, які виконані не самостійно або запозичені.
	1	ІНДЗ виконано самостійно, але формально, неакуратно, відображені дані не відповідають дійсності, неактуальні, відсутня пояснювальна «легенда».
	2	ІНДЗ виконано самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, представлені дані відповідають дійсності, теоретичний аналіз в легенді містить неточності, ІНДЗ виконане з незначними прогалинами.
	3	ІНДЗ виконано самостійно, оформлення відповідає вимогам, відображені дані актуальні, легенда до них чітка, вірна, ґрунтовна, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює метод виконання ІНДЗ, ІНДЗ виконане акуратно, містить посилання на джерела.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль									Підсумковий Контроль	Сума балів
	Змістовний модуль 1				Змістовний модуль 2				загалом	залік
	T 1	T 2	T 3	T4	T5	T6	T7	T8		
	5	5	5	5	5	5	5	5	40	
ІНДЗ	-	10	-	-	10	-	10	10	40	
	Контрольна робота (10 балів)				Контрольна робота (10 балів)				20	
	40				60					100

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Країнознавство як наука. Об'єкт і предмет країнознавчих досліджень. Функції і завдання країнознавства.
2. Релігійна класифікація народів миру. Географія релігій.
3. Класифікації країн за рівнем релігійного та ідеологічного плюралізму.
4. Релігійне різноманіття світу. Поняття індексу релігійного різноманіття. Класифікація країн світу за індексом релігійного різноманіття.
5. Секулярний розвиток ХХ ст. та сучасний постсекуляризм у країнах Європи. Дифамаційні та антидифамаційні процеси. Моделі державно-релігійних відносин
6. Феномен ісламської банківської системи: специфіка формування.
7. Зародження фінансової системи Європи: роль католицької церкви.
8. Лінгвістична класифікація народів миру. Сучасні мовні процеси.
9. Поняття «мовної ситуації». Мовні ситуації в регіонах. Міноритарні мови світу.
10. Етно-мовна структура держави. Критерії характеристики мовної ситуації
11. Раси: антропологічна класифікація. Расогенез. Расовий склад населення світу
12. Особливості антропологічної та етнолінгвістичної ситуацій в регіонах світу. Поняття «етнокультурна ситуація».
13. Варіативність мультикультурних політики.
14. Географічна класифікація: варіативність та критерії виокремлення макрорегіонів. Бінарні простори та країни. Транзитні та базові регіони.
15. Правові системи миру: регіональна своєрідність, способи взаємодії
16. Соціально-економічна доктрини аврамістичних релігій: порівняльна характеристика.
17. Соціально-економічна доктрина дхармічних релігій: порівняльна характеристика.
18. Світова демографічна ситуація. Класифікація країн світу за кількістю, щільністю і темпами відтворення населення. Статевовіковий склад населення.
19. Поняття та історичні типи відтворення населення. Історична динаміка (етапи) демографічного розвитку.
20. Демографічна революція та демографічний перехід: історія понять та процесів.
21. Мальтузіанство, популяціонізм і євгеніка в історії демографічної політики. Демографічна політика і її вплив на етнокультурні процеси в світі.
22. Досвід міжнародних організацій в дослідженні та регулюванні демографічних процесів. Програми планування сім'ї. Діяльність та прогнози ООН.
23. Міграції населення. Їх політичне та соціально-економічне значення. Напрями міграційних потоків у сучасному світі.
24. Макроекономічні та мікроекономічні теорії міжнародної міграції. Міжнародні інструменти регулювання міграцій.
25. Класифікації країн світу за рівнями: ВВП, ВНП, ВВП на душу населення, ВНП на душу населення, ІРЛП (Індекс розвитку людського потенціалу) та ін.

26. Авторські класифікації країн світу за соціально-економічними показниками.
27. Територіальні стратегії додання соціально-економічної «депресії». Розвинуті країни світу: історія успіху.
28. Класифікація держав за формою правління і формі державного устрою
29. Ієрархія просторових комплексів. Типологія територіально-політичних систем.
30. Макрорегіони світу та критерії їх виокремлення. Мезорегіони та субрегіони світу. Поняття «буферні зони», «лімітрофи».
31. Поняття «територіально-політичне утворення». Типологія територіально-політичних утворень. Держава в системі територіально-політичних утворень
32. Доктрини та процес міжнародного визнання міжнародно-політичного визнання державного суверенітету.
33. Державна територія: склад та суверенітет. Поняття «акваторії», «сухопутної території».
34. Державна територія: варіативність морфологічних характеристик. Геопросторове положення. Анклав, Екслав. Полуанклав. Територіальний коридор Політико-правове закріплення статусів морських територій. Варіативність національних підходів визначення територіальних вод та економічних зон.
35. Політичне розділення повітряного і космічного простору.
36. Державний кордон: порядок встановлення та зміни. Прикордонний режим. Прикордонна політика
37. Змістовна та функціональна характеристика понять: виключна морська економічна зона, території з міжнародним режимом, території зі змішаним режимом.
38. Арктика та Антарктида та їх міжнародно-правовий статус.
39. Відкрите море та його міжнародно-правовий статус.
40. Міжнародні річки: історія статусу та сучасність
41. Територіальний устрій держав. Внутрішня будова держави: адміністративно-територіальний поділ і столиці. Геопросторовий каркас території.
42. Федерації та конфедерації світу: особливості устрою.
43. Складні унітарні територіально-політичні утворення.
44. Асоціативні держави та територіальні утворення.
45. Країни з військовими режимами: аналіз політичних режимів та ідеологій.
46. Поняття «політичного режиму». Класифікації політичних режимів.
47. Кордони: типології, класифікації, особливості встановлення. Лімологія – наука про кордони та простори
48. Залежні території в системі територіально-політичних утворень: форми залежності: протекторати, кондомініуми, унії, заморські департаменти та інші.
49. Автономні території, території з особливим статусом у державах з різною формою територіального устрою

50. Території «під мандатом» та «під опікою»: визначення понять та історичні приклади. Сучасний політичний та економічний розвиток таких територій.
51. Колоніальні імперії: аналіз історичної ролі в процесі регіоноутворення.
52. Заморські країни та території, «Віддалені регіони», «Асоційовані держави», «Держави у складі Співдружності», «інкорпоровані» та інші: особливості статусів в системі центр-периферійних територіально-політичних відносин сучасності.
53. Частково визнані та невизнані квазідержавні територіально політичні утворення.
54. Поняття «геополітичної опорної точки», «військово-морські бази», «території під контролем», «неконтрольованої території», «нейтральної економічної зони» в процесах визначення залежності територіально-політичного утворення.
55. Поняття «територіально-політичного спору». Спірні теорії де-факто, де-юре.
56. Класифікація країн за формою політичного правління. Нетипові форми правління.
57. Республіканська форма правління та її типи. Феномен теократичних республік.
58. Монархічна форма правління та її типи в історії та сучасності. Феномен гібридних монархій.
59. Держави «у складі Співдружності» та визначення їх форм правління.
60. Форми державного устрою в ісламських країнах: імамат, султанат, джамахірія.
61. Монархічні режими в країнах Азії: особливості розвитку.
62. Класифікації країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Нові індустріальні країни, особливості динаміки їх розвитку.
63. Європейські монархії сучасності: місце в системі владних відносин.
64. Класифікації організаційних форм транскордонного співробітництва в Європі. Етапи розвитку транскордонного співробітництва
65. Еволюція міжнародних логістичних транспортних систем: етапи та закономірності розвитку.
Глобалізація, її риси. Економічна, політична, соціальна глобалізація Індекс глобалізації країн світу (за KOF) на сучасному етапі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

- Андрусишин Б. Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 387 с.
- Гудзеляк І., Ванда І. Політична географія : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 180 с.
- Дністрянський М. Політична географія України: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 348 с.
- Карлін М. І., Івашко О.А. Фінансові системи країн Європейського Союзу: підручник. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 384 с.
- Коч С. В. Транскордоння: простір соціального порядку та соціальної дії. Одеса: Фенікс, 2019. 357 с.
- Кузик С. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посібник / С. Кузик, Л. Котик, І. Ванда. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 148 с.
- Лизогуб В. М. Країнознавство: навч. посібник. Харків: Право, 2014. 624 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/krainoznavstvo.pdf
- Ляшенко Т. М. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти. К.: ІПіЕНД, 2011. 288 с.
- Мальська М. П., Антонюк Н. В., Занько Ю. С., Ганич Н. М. Країнознавство: теорія та практика. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. К.: Києво-Могилянська академія, 2010. 242 с.
- Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 212 с.
- Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002– 2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. Київ, 2020. 174 с. URL: <https://www.idss.org.ua/arhiv/population.pdf>
- Узун Ю.В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Сюткін С. Політична географія: навчальний підручник. Суми: ВПП «Фабрика друку». Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2017. 120 с.

Додаткова література:

- Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Наш Формат, 2016. 440 с
- Антарктида. Стратегічний вимір. Полярні інтереси України. *Експедиція XXI*. 02.08.2021. URL: <https://expedicia.org/strategichniy-vimir-polyarni-interesi/>

- Антошкін В.К., Цвірова В.В. Трансформаційні концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн. *Стратегічні пріоритети*. № 2 (27). 2013. С. 161-168.
- Баторшина А.Ф., Кузнецова І.І. Ісламський банкінг: глобальні тренди та конкурентні переваги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 23, Ч 1 2019. С. 10-15
- Беззубенко А. В. Демографічна ситуація в Західній Європі у період Високого Середньовіччя. *Літопис Волині*. 2022. № 27. С. 137–141.
- Білаш О.В. Основні моделі фінансування церков і релігійних організацій у країнах ЄС. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. С. 172-178.
- Вовк О.О. Демографічна політика як напрям дослідження політології. *Політологічні записки: Збірник наукових праць*. Вип. 1 (5). Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. С. 282-290.
- Дані Державного департаменту у справах національностей та релігій. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2015 р. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2015/60129/>
- Демографічна ситуація в Україні 2014 р.: за даними офіційного сайту Державного комітету статистики України / Держ. Ком статистики України: ред О.Н. Осауленко. Експрес. Вип. від 16.06.2014. №124/0/10.2вн-14. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Деркач О. В. Аналіз міждержавної нормативно-правової бази з питань договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордон. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. №11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>.
- Дністрянський М. Демографічна криза в Україні: об'єктивні історико-географічні передумови та суб'єктивні геополітичні інтерпретації. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки*. № 9. 2012. С. 76 – 81.
- Дністрянський М. Місце міжнародних регіональних об'єднань та транснаціональних корпорацій в сучасній територіально-політичній організації світу. *Acta Beregsasiensis*, 2011. №1. С. 31 – 35.
- Дністрянський М. Політико-правова неврегульованість статусу територій та невизначеність у полюсно-ієрархічних співвідношеннях як вузлові проблеми геополітичної взаємодії / *Україна: географія цілей і можливостей*. Зб. наук. праць. К.: ФОП «Лисенко М. М.», 2012. Т. II. С. 40 – 42.
- Дністрянський М. С. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації. *Науковий вісник Східноєвроп. націон. Універс-ту. Серія: Географічні науки*. №6. 2013. С. 138 – 143.
- Дністрянський М. С. Типологія держав світу за структурно-функціональними параметрами як метод політико-географічного аналізу. *Acta Beregsasiensis*, 2010. С. 221 – 233.

- Корома Н. Політико-географічні фактори формування стикових геополітичних регіонів (приклад Балто-Чорноморського регіону). *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Географія*. К.: Київ. Ун-т», 2012. Вип. 60. С. 53-57.
- Коч С.В. Від периферії до центру: амбівалентність європейського прикордоння. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. Вип. 35. С.39–54. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707–5206.2022.35.263538>
- Коч С.В. Політичний простір угорської нації: ресурс споріднених діаспор. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. № 7. С.64–69. DOI 10.31558/2617-0248.2022.7.9
- Коч С.В., Узун Ю.В. Регіональне конструювання в геополітиці західних сусідів України. *Міжнародні відносини та зовнішня політика держав в еру пост-правди* / Під заг. редакцією д. політ. н., проф. О. І. Брусиловської. К. : Вадекс, 2018. С. 100–136. URL: <http://cis-onu.com/images/pdf/post-truth.pdf>.
- Коч С. В. Любов, яка рухає кордони: діаспоральна політика Туреччини. *Сучасне суспільство*. 2018. Вип. 2. С. 119–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2018_2_12
- Кушнір М.О. Сучасні стратегічні орієнтири європейської регіональної політики. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №1 (25). С.146-158.
- Лажнік В. Й. Особливості поширення субнаціональних анклавів й ексклавів у країнах Азії. 2015. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/12217/1/Lazhnik_anklavy.pdf
- Лажнік В. Й. Субнаціональні анклави й ексклави в країнах Європи. *Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернетконференції* (м. Луцьк, 9–10.10.2014 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2014. С. 62–68.
- Лизогуб В. А. Країнознавство : курс лекцій. Харків : Право, 2017. 368 с.
- Мажар Л. Використання суднового ходу Дунай–Чорне море через гирло Бистре: міжнародний спір чи ситуація. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наукових праць*. К.: Ін-т між. відносин Київ. нац. ун-ту. 2011. Вип. 99. Ч. II. С. 149-154.
- Мажар Л. С. Позиції України та Румунії щодо морської делімітації в Чорному морі. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 8. С. 125-129.
- Мажар Л. С. Поняття міжнародного спору в сучасному міжнародному морському праві. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право : наук. журнал*. 2010. № 3. С. 144-148.
- Міжнародна логістика. Електронний підручник. /за науковою редакцією професора Сохацької О.М. Тернопіль: ЗУНУ. 2022. 370 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48109/1/ПІДРУЧНИК%20МЛ_готувий.pdf.
- Міжнародні договори України із країнами-сусідами щодо режиму встановлення кордону, щодо визнання лінії кордону, стану делімітації та демаркації / Офіційний сайт Прикордонної служби України. URL: http://dpsu.gov.ua/ua/about/law_base/law_base_2.htm (2015)

- Мозговий О.М., Субочев О.В., Юркевич О.М. Сутність та розвиток доктрини ісламських фінансів. *Економіка України*. 2018. № 1(674). С. 71–81
- Онищук С.В. Конкордатна система – модель відносин між Церквою та Державою. URL <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/29.pdf>
- Онищук С.В. Моделі державно-церковних відносин. 2014. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2014-02\(12\)/4.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2014-02(12)/4.pdf)
- Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / пер. з англ. О. Коваленко. К.: Основи, 1994. 444 с.
- Приятельчук О.А. Сучасні тенденції економічного зростання країн скандинавського регіону як результат реалізації регіональної моделі соціальної економіки. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2018. Вип. 25. С. 619–624.
- Процюк, І. В. Класифікація форм державного правління. *Проблеми законності*. Вип. 107. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. С. 3-13.
- Процюк, І. В. Форма державного правління: поняття і сутність. *Проблеми законності*. Вип. 106. Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2010. С. 7-17.
- Руденко Л. та ін. Аналіз стратегій регіонального та місцевого розвитку України на шляху досягнення «Цілей 2030». *Український географічний журнал*. 2022. № 1. С. 18-26.
- Саїд Е. Орієнталізм. Пер. з англ. В. Шовкун. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
- Севостьянова Н. Про питання про сутність територіальних спорів та їх видів. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/05/24.pdf>
- Смірнов Д. О. Сучасна практика вирішення територіальних спорів між державами (на прикладі конфлікту України та Румунії, щодо делімітації морського кордону в чорному морі) / Євроатлантична інтеграція України: свідомий вибір моделі безпеки : зб. наук. ст. за матеріалами III Харків. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, м. Харків, 3 листоп. 2017 р. : у 2 ч. – Харків, 2017. – Ч. 2. – С. 315–319.
- Снігир О.В. Інституційна трансформація під впливом кризи у Євразії. *Стратегічні пріоритети*. 2013. №1 (25). С.139-146.
- Становлення держави Австралія: здобутки та подолання проблем: збірник наукових праць / за ред. О. Зернецької. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2021. 272 с.
- Терещук М., Долгий О. Форми державного правління: історико-правовий аспект. *Вісник Закарпатського національного університету: Юридичні науки*. 2011. № 1. С. 70–76.
- Тойнбі А. Дослідження історії. К.: Основи, 2004. 615с.
- Узун Ю. В Регіоналізм у зовнішній політиці України та її сусідів в епоху пост-правди. *Міжнародні відносини та зовнішня політика в еру «пост-правди»* / під заг. ред. О. І. Брусиловської. Київ: Вадекс. 2018. С. 100–137.

- Узун Ю. В. Консолідована демографічна політика ЄС як засіб подолання «геронтофобії» та «синдрому Доріана Грея». *Вісник ОНУ*. 2012. Том 17, Вип 2 (16). С. 116 – 128.
- Узун Ю. В. Управління міграційними процесами: глобальні та регіональні тенденції. *Политикус*. 2019. Вип. 2. С. 56–65.
- Узун Ю. В. Поліморфізація політичного простору: структурний аналіз систем. *Вісник Донецького націон. Ун-ту ім. В. Стуса. Серія «Політичні науки»*. 2022. №7. С.10–19.
- Узун Ю. В. Територіальна політика в багатоскладових системах як об'єкт теоретико-методологічного аналізу. *Inter Polis. Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. Вип. 37. С. 151-168. DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.13> 1д.а. <https://dspace.onu.edu.ua/items/177f216c-56ad-4083-a77f-7eab3996ab3b> .
- Узун Ю. В. Територіальна політика держав ЄС: цілі, інструменти, результати. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2023. Вип. 36. С. 129-149. <http://doi.org/10.18524/2707-5206.2023.36.288714>
- Черненко Т. В. Окупований Крим: шляхи запобігання політичному та соціокультурному дистанціюванню від України. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 3 (32). С. 52-61.
- Широке розмежування держави та Церкви у Ліхтенштейні» 17.08.2011. Католицький оглядач. Інформаційний сайт порталу МСІ. URL: <http://archive.catholicnews.org.ua/shiroke-rozmezhuвання-derzhavi-i-tserkvi-u-likhtenshteini#point>
- Щербіна В. Геоенергетичні аспекти україно-російського конфлікту. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 3(32). С. 31- 37.
- Яценко Б. П. Особливості територіально-політичних систем національного і транснаціонального рівня (до проблем концепції географічних місць). 2014. URL: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/013yatcen.pdf>
- Agnew J. Space and Place. *Handbook of Geographical Knowledge* / J. Agnew, D. Livingstone (eds.). London: Sage, 2011 P. 316 – 330.
- Allin-Dupre D., Chatry I., Moisisio A. Asymmetric Decentralisation Trends, Challenges and Policy Implications. *OECD Regional Development Papers*. 2020. № 10. 37 p.
- Annual Report 2019 – 2020. *Forum of Federation*. URL: http://www.forumfed.org/wp-content/uploads/2020/10/Annual_Report_2020.pdf (дата звернення 17.01.2021).
- Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. N.Y.: Free Press, 1992. 432 p.
- Huntington S. P. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996. 368 p.
- Jeffery Ch., Wincott D. The Challenge of Territorial Politics: Beyond Methodological Nationalism. *New directions in political science: Responding to the challenges of an interdependend world* / C. Hay (ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2010. P. 167 – 188.

Uzun Yu., Koch S. Postecular Conflicts and Reconstruction of Nationalisms in the States of the Balto-Black Sea-Adriatic Triangle. *The Yearbook of Balkan and Baltic studies*. 2022. Vol.5. P. 79-111.

Інформаційні ресурси:

Бюро по народонаселенню (Population Reference Bureau). URL:

<http://www.prb.org>

Вітділ ООН по народонаселенню (United Nations Population Division.) URL:

<http://www.unpopulation.org>.

Журнал «Демографія та соціальна економіка». URL:

http://dse.org.ua/arhcive/22/22_10.html

Офіційний сайт ісламського банку Al Rayan Bank. URL :

<https://www.alrayanbank.co.uk/useful-info-tools/about-us/branch-finder/>

Раси і расовий склад населення. URL: [http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-](http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/727-rasi-i-rasovij-sklad-naselennya)

[human-geography-ukraine-world/727-rasi-i-rasovij-sklad-naselennya](http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/727-rasi-i-rasovij-sklad-naselennya)

Сайт про демографічну політику, населення міст та агломерацій. URL:

<http://www.popul.ru/>

АЕБР. Association of European Border Regions. URL: <https://www.aebr.eu>

Annual Report 2019 – 2020. *Forum of Federation*. URL: http://www.forumfed.org/wp-content/uploads/2020/10/Annual_Report_2020.pdf (дата звернення 17.01.2021).

CoE. Autonomy and Borders in an Evolving Europe, CPR30(2016)02-final. Strasbourg, 24.03.2016. URL: <https://rm.coe.int/autonomy-and-borders-in-an-evolving-europe-principles-frameworks-and-p/1680719262> (дата звернення 17.04.2021).

Demography Report 2010 / Commission staff working document – European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion and Eurostat, the Statistical Office of the European Union – 2010 – P.1 – 141.

EU. Territorial Agenda 2030: A future for all Places. Informal meeting of Ministers responsible for spatial planning, territorial development and/or territorial cohesion. 1 December 2020, Germany. URL: https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_jun2021_en.pdf

EUROPARL. Outermost regions (ORs) Fact Sheets on the European Union. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/100/outermost-regions-ors->

Religious Diversity Index Scores by Country. URL: <http://www.pewforum.org/2014/04/04/religious-diversity-index-scores-by-country/>